

ΞΓ'. Ὁ δὲ τύπος οὗτος ἐρμηνευόμενος μὲ λέξεις μᾶς δίδει τὴν ἐφεξῆς ἀρχὴν· ἰδέαι δύο συμφωνοῦσαι μὲ τρίτην τινά, εἶναι καὶ πρὸς ἀλλήλας σύμφωνοι, ἢ, ἐπειδὴ ἀντὶ τῶν ἰδεῶν δυνάμεθα νὰ λάβωμεν τὰ νοητά, τὰ τρίτῳ τινὶ ταυτὰ καὶ ἀλλήλοις εἰσὶ ταυτὰ. Ὀνομάζεται δὲ αὕτη ἀρχὴ σχετικῆς ταυτότητος, καὶ πρέπει νὰ τὴν διακρίνωμεν ἀπὸ τὴν τῆς ἀπολύτου (NZ'). Κατὰ ταύτην τὴν ἀρχὴν κρίνομεν ὅτι, ἐπειδὴ, φέρ' εἰπεῖν, 180 μοῖραι εἶναι τὸ μέτρον δύο γωνιῶν σχηματιζομένων, ὅταν εὐθεῖα σταθῇ ἐπ' εὐθείας ὅπως ἔτυχε ($\Gamma=B$), καὶ δύο ὀρθαὶ γωνίαι εἶναι ἴσαι μὲ 180 μοίρας ($A=\Gamma$), δύο ἄρα ὀρθαὶ γωνίαι εἶναι ἴσαι μὲ τὰς γινομένας, ὅταν εὐθεῖα ἐπ' εὐθείας σταθῇ ὅπως ἔτυχε ($A=B$)· ἢ, ἐπειδὴ ἡ κακία εἶναι φευκτέα ($B=\Gamma$), καὶ ἡ μέθη εἶναι κακία ($A=\Gamma$), ἄρα ἡ μέθη εἶναι φευκτέα ($A=B$). Πόθεν δὲ ἐλήφθη τὸ Γ , καὶ ἔαν ἔχη καὶ τοῦτο χρεῖαν ἄλλου Γ , ἡ Λογικὴ δὲν φροντίζει παντελῶς. Ἀπαιτεῖ μόνον αὕτη ἓν τι Γ διὰ πᾶσαν σύνθεσιν, καὶ ἀφίνει τὴν φροντίδα εἰς ἄλλας ἐπιστήμας, αἱ ὁποῖαι ἐνασχολοῦνται εἰς τὴν ὕλην τῆς διανοήσεως, νὰ ἐξετάσωσιν ἂν τὸ Γ εἶναι κύριον ἢ ὄχι, διότι ἡ Λογικὴ, τὸ εἶπαμεν πολλάκις, εἶναι μόνου τοῦ εἶδους τῆς διανοήσεως στοχαστικὴ, οὐχὶ δὲ καὶ τῆς ὕλης.

Σημείωσις. Μ' ὄλον ὅτι αἰτία καὶ αἴτιον, καὶ ἀποτέλεσμα καὶ αἰτιατόν ἐξελήφθησαν ἀδιαφόρως, ἀλλὰ δι' εὐκρίνειαν // καὶ ἀκριβολογίαν ἐπιστημονικὴν ἃς μᾶς συγχωρηθῆ νὰ κάμωμεν μεταξὺ τούτων διάκρισιν, διὰ νὰ μὴ συγχέωνται αἱ ἰδέαι μας. Αἴτιον ὀνομάζω τὸ προηγούμενον λογικῶς εἰς κατανοήσιν ἄλλου, τὸ ὁποῖον ὀνομάζω αἰτιατόν. Αἰτίαν δὲ τὴν προηγουμένην πραγματικῶς εἰς γένεσιν ἄλλου, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀποτέλεσμα ἐκείνης καὶ εἰς ἐκεῖνα μὲν τὰ δύο περιέχεται ἡ ἀρχὴ τῆς λογικῆς συνθέσεως (ἀνωτ.)· εἰς ταῦτα δὲ ἡ ἀρχὴ τῆς μεταφυσικῆς αἰτιολογίας. Γενικῶς δὲ λέγω ἡγούμενον καὶ ἐπόμενον, ἐκεῖνο μὲν τὸ προσδιορίζον, τοῦτο δὲ τὸ προσδιοριζόμενον καὶ εἰ μὲν ὁ προσδιορισμὸς εἶναι λογικός, τὸ μὲν ἡγούμενον ὀνομάζω αἴτιον, τὸ δὲ ἐπόμενον αἰτιατόν· εἰ δὲ πραγματικός, ἐκεῖνο μὲν αἰτίαν, τοῦτο δὲ ἀποτέλεσμα.

ΞΔ'. Αἱ μέχρι τοῦδε ἐκτεθεῖσαι ἀρχαί, ὡς ἀρχικοὶ νόμοι τῆς διανοήσεως, συνιστῶσιν ὄλον τι τέλειον· ἀλληλουχοῦνται ὀργανικῶς ἢ μία μὲ τὴν ἄλλην, καὶ προσδιορίζουσι τὸ εἶδος καὶ τὴν μορφήν ἀπάσης

τακτικής σειράς διανοημάτων, καὶ ἐπομένως ἀπάσης ἐπιστήμης καὶ ἡ μὲν ἀρχὴ τῆς ἀπολύτου ταυτότητος περιέχει εἰς ἑαυτὴν καὶ τὴν θέσιν καὶ τὴν ἀντίθεσιν καὶ τὴν σύνθεσιν, ἐνῶ τὸ νοητὸν Α τίθεται ἐν ταυτῷ καὶ ἀντιτίθεται πρὸς ἑαυτὸ καὶ συντίθεται μεθ' ἑαυτοῦ (ΝΖ'): ἐκ δὲ τῶν ἄλλων τριῶν ἀρχῶν ἡ μὲν πρώτη περιέχει τὴν θέσιν (ΝΗ'), ἡ δὲ δευτέρα τὴν ἀντίθεσιν (Ξ'), ἡ δὲ τρίτη, τὴν σύνθεσιν (ΞΑ'): ἐπειδὴ δὲ ὁ τρόπος οὗτος τοῦ διανοεῖσθαι ἐφαρμόζεται εἰς πᾶσαν ἐπιστήμην, ἥτις παριστάνεται εἰς ὄργανικόν τι ὄλον γνώσεων (Ἐμπειρ. Ψυχ. Ζ', Κρηπ. ΠΔ'): δικαίως ἐμπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ ἡ Λογικὴ Ὅργανον κατ' εἶδος.

ΞΕ'. Τὸ μὴ ἀντιφάσκειν λοιπὸν καὶ ἡ συνέπεια εἶναι τὰ γενικὰ κριτήρια τῆς λογικῆς ἀληθείας, διὰ τῶν ὁποίων βασανίζομεν τὴν συμφωνίαν τῶν ἐννοιῶν καὶ ἰδεῶν μας ἀλλὰ τὰ αὐτὰ δὲν εἶναι ἐξ ἀνάγκης καὶ // κριτήρια τῆς μεταφυσικῆς ἀληθείας, ἥτις πρέπει νὰ κριθῇ ἐκ τῆς πρὸς ἀλλήλα συμφωνίας καὶ ἁρμονίας τῶν ἐννοιῶν μας ἀναφερομένων εἰς τὰ νοούμενα πράγματα· καὶ αὐταὶ μὲν εἶναι αἱ τῆς Λογικῆς ἀρχαί, ἐπάνω τῶν ὁποίων ἐπιστηρίζονται ὅλαι αἱ πράξεις τῆς διανοίας ἡμεῖς δὲ ἐπανερχόμεθα πάλιν εἰς τὴν θεωρίαν τῶν ἰδεῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἐπήγασεν ἡ ἐκτεθείσα τῶν ἀρχῶν θεωρία.

(σσ. 41-46)

Κεφάλαιον Ζ'.

Θεωρία τῶν Ἰδεῶν κατὰ Ποσότητα καὶ Ποιότητα καὶ Σχέσιν καὶ Τρόπον.

ΠΗ'. Ἀλλὰ καὶ ἄλλως οἱ καθ' ἡμᾶς περιεργαζόμενοι τὰς ἰδέας εὐρίσκουσι τίνες μὲν αὐτῶν εἶναι ἑναργεῖς, τίνες δὲ ἀμυδραί· καὶ τίνες μὲν γενικώτεραι, τίνες δὲ μερικώτεραι, καὶ ὅσα ἄλλα ἐπιθεωροῦνται εἰς αὐτάς. Διότι αἱ ἰδέαι δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν πρῶτον αὐταὶ καθ' ἑαυτάς, καὶ τοῦτο ἢ κατὰ ποσότητα ἢ κατὰ ποιότητα· δεύτερον ἑτεροτελῶς, καὶ τοῦτο ἢ πρὸς ἀλλήλας παρεξεταζόμεναι, ἤγουν κατὰ

σχέσιν. ἢ πρὸς τὰ ἐννοοῦντα ὑποκειμένα, ἤγουν κατὰ τρόπον. Ἐντεῦθεν προῆλθε κατὰ τοὺς νεωτάτους χρόνους ἡ τετραπλῆ θεωρία τῶν ιδεῶν κατὰ Ποσότητα, Ποιότητα, σχέσιν, τρόπον, ἀφ' οὗ ἔγινεν ἀρχηγὸς ταύτης ὁ Κάντιος¹ Θέλομεν ἐξετάσειν καὶ ἡμεῖς κατὰ // ταύτην τὴν θεωρίαν τὰς ιδέας, ἐπειδὴ ἡ διάκρισις τῶν αὐτῆ θέλει μᾶς χρησιμεύσειν εἰς πολλὰ μέρη τῆς φιλοσοφίας.

ΠΘ'. Πᾶσα ιδέα εἶναι ποσὸν τοῦ ὁποίου μέρη εἶναι αἱ ἔννοιαι, ἐκ τῶν ὁποίων συνίσταται εἶναι δὲ ἢ κατ' ἐπίτασιν, ἤγουν ποσὸν βάθους, ἐὰν αἱ ἔννοιαι περιέχονται ἐντὸς αὐτῆς (ΜΗ'), ἢ κατ' ἔκτασιν, ἤγουν ποσὸν πλάτους, ἐὰν εὐρίσκονται ὑπ' αὐτήν. Θεωροῦντες λοιπὸν τὰς ιδέας κατὰ ποσότητα ἀνερευνῶμεν τὸ πλάτος αὐτῶν καὶ τὸ βάθος, τὸ ὁποῖον ἐκάμαμεν (ΜΖ'.-ΜΖ').

ΥΓ'. Ἐπειδὴ δὲ ιδέα εἶναι ἡ συνάπτουσα τὰ πολλὰ εἰς ἓν (ΜΓ') εἰς τὸν νοῦν μας ἐκ τούτου εἶναι φανερόν, ὅτι τὴν ἐνότητα μετὰ τοῦ πολλαπλοῦ τῆς ιδέας ἐμποροῦμεν νὰ παραστήσωμεν διαφόρως εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς. Ποιότης λοιπὸν ιδέας εἶναι ἡ ἐντελεστέρα ἢ ἀτελεστέρα αὐτῶν εἰς τὸν νοῦν μας παράστασις ὅσον δὲ καθαρωτέρα καὶ εὐκρινεστέρα εἶναι ἡ ιδέα, τόσον εἶναι λογικῶς τελειότερα. Ἐνάργεια λοιπὸν καὶ εὐκρίνεια τῶν ιδεῶν εἶναι ὡς δύο τελειότητος αὐτῶν βαθμοί ἢ δὲ ἀμυδρὰ καὶ ἀσάφειά των εἶναι ἡ ἀτέλειά των. Εἶδη λοιπὸν τῶν ιδεῶν κατὰ ποιότητα θεωρουμένων εἶναι ἐναργῆς καὶ ἀμυδρά, καὶ εὐκρινῆς καὶ ἀσαφῆς (ΛΗ', ΛΘ').

ΥΙΑ'. Ἐναργῆς εἶναι ἡ ιδέα, ὅταν τὸ δι' αὐτῆς νοητὸν διακρίνωμεν ἀπὸ πᾶν ἄλλο δι' ἄλλης ιδέας παριστανόμενον· οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, ἐναργῶς ἐννοῶ τὸν ἄνθρωπον διακρίνων αὐτὸν ἀπὸ πᾶν ἄλλο ζῶον. Καὶ ὅταν μὲν τὸ διακρίνωμεν ἀπὸ ὅλα, ἡ ιδέα εἶναι ἐναργεστάτη, καθὼς ἐπὶ τοῦ ληφθέντος παραδείγματος ἀλλ' ἐὰν τοῦτο δὲν δυνάμεθα, ἡ ιδέα εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐναργῆς, ὅσον πλειότερα ἢ ὀλιγώτερα εἶναι τὰ νοητά, ἀπὸ τῶν ὁποίων τὰς ιδέας τὴν δια//κρίνομεν· οὕτω, φέρ' εἰπεῖν,

¹ Καντίου Λογικῆς Εἰσαγωγή VI, VII, VIII, IX. ἔκδοσις τοῦ Καινιγσβέργ, 1800.

έντελῶς έναργῆς ἢ τοῦ χρυσοῦ ἰδέα δὲν εἶναι, ἐὰν τὸν διακρίνωμεν ἀπὸ τὸν ἄργυρον καὶ τὸν σίδηρον, ἀλλ' ὄχι καὶ ἀπὸ τὸ λεγόμενον Τομβάκιον ἔχει λοιπὸν βαθμοὺς διαφόρους ἢ ἐνάργεια. Ἄμυδρὰ δὲ εἶναι, ὅταν τὴν διάκρισιν ταύτην δὲν δυνάμεθα νὰ κάμωμεν· καὶ ἄμυδρὰ μὲν έντελῶς δὲν δύναται νὰ εἶναι καμμία ἰδέα· σχετικῶς δέ, ἢ ὀλιγώτερον έναργῆς εἶναι κατὰ τοῦτο καὶ ἄμυδρά.

ΥΙΒ'. Εὐκρινῆς δὲ εἶναι ἡ ἰδέα, ὅταν ἐννοῶμεν έναργῶς τοὺς χαρακτήρας, ἐκ τῶν ὁποίων συμπληρώνεται· τὸναντίον δέ, εἶναι ἄσαφῆς, καὶ συγχευμένη· εὐκρινῆς, φέρ' εἰπεῖν, εἶναι τοῦ ἀνθρώπου ἡ ἰδέα, ὅταν ὄχι μόνον διακρίνωμεν τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὰ ἄλλα ὄντα, ἀλλ' ἐνταυτῷ ἐννοῶμεν έναργῶς καὶ Τὶ μὲν εἶναι ζῶον, Τὶ δὲ λογικόν, ἐκ τῶν ὁποίων συναπαρτίζεται ἡ ἰδέα τοῦ ἀνθρώπου.

ΥΙΓ'. Ἐπειδὴ δὲ πᾶσα ἰδέα περιέχει τοὺς χαρακτήρας ἢ ἐντὸς αὐτῆς ἢ ὑφ' ἑαυτὴν (ΠΘ'), ἢ κατ' ἐπίτασιν ἢ κατ' ἔκτασιν· καὶ ἡ εὐκρίνεια λοιπὸν εἶναι διττή, ἢ μὲν κατ' ἐπίτασιν, ἢ δὲ κατ' ἔκτασιν· καὶ ἡ μὲν πρώτη ἐμφιλοχωρεῖ, ὅταν ἐννοῶμεν τὸν ἄνθρωπον ζῶον καὶ λογικόν· ἢ δέ, ὅταν τὸν αὐτόν, ἄνδρα ἢ γυναῖκα· καὶ ἐπειδὴ δύνανται νὰ εἶναι καὶ ἰδέαι ἐκτεταμέναι μὲν, ἀνεπίτατοι δέ, ἢ ἐπιτεταμέναι μὲν, ἀνέκτατοι δέ· ἐκεῖνο μὲν, ὡς αἱ γενικώταται καὶ ἀπλούσταται, οἷον οὐσία· τοῦτο δέ, ὡς αἱ ἀτομικαί, οἷον ἐγώ, σὺ κτλ. φανερόν εἶναι, ὅτι ἐκεῖναι μὲν ἐπιδέχονται τὴν κατ' ἔκτασιν εὐκρίνειαν, ὄχι δὲ καὶ τὴν κατ' ἐπίτασιν· αὗται δέ, τὴν κατ' ἐπίτασιν, ἀλλ' ὄχι καὶ τὴν κατ' ἔκτασιν. //

ΥΙΔ'. Ἡ δὲ σχέσις τῶν ἰδεῶν περιέχει τοὺς προσδιορισμούς, οἵτινες δὲν εὐρίσκονται εἰς αὐτὰς ἀπολύτως, ἀλλ' ἐνῶ παραβάλλεται μία μὲ τὴν ἄλλην· ἐπειδὴ δὲ ἐμποροῦν νὰ παραβληθῶσιν ἢ κατ' ἔκτασιν ἢ κατ' ἐπίτασιν· διὰ τοῦτο πᾶσα σχέσις τῶν ἰδεῶν ἐκπηγάζει ἢ ἀπὸ τὸ πλάτος ἢ ἀπὸ τὸ βάθος των.

ΥΙΕ'. Ἐκ τοῦ βάθους προέρχεται πρῶτον ἡ σχέσις τῆς ταυτότητος καὶ ἑτερότητος τῶν ἰδεῶν· καὶ ταυτότης μὲν ἰδεῶν εἶναι ἡ ἰσότης, ἑτερότης δέ, ἢ ἀνισότης τῶν χαρακτήρων των· αἱ αὐταὶ λοιπὸν

ὀνομάζονται αἱ ἰδέαι, ἐὰν συναπαρτιζῶνται ἐκ τῶν αὐτῶν χαρακτήρων, ἕτεραι, ἐὰν ἐξ ἑτέρων· ἀλλ' ἐπειδὴ ἰδέαι ἀπολύτως αἱ αὐταὶ ἀντιστοιχοῦσιν εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ νοητὸν ἀντικείμενον, διὰ τοῦτο ἐμποροῦν νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς δύο, ἢ ἐὰν τὰς θεωρῶσι δύο ἄνθρωποι, ἢ εἰς κατὰ διαφόρους χρόνους, ἢ ἐὰν εἶναι μία ἰδέα κοινὸς χαρακτήρ πολλῶν ἄλλων ἰδεῶν. Οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, ἔχομεν τὴν αὐτὴν ἰδέαν τοῦ ἀνθρώπου κ' ἐγὼ καὶ σύ, ὅταν καὶ οἱ δύο τὸν ἐννοῶμεν ζῶον καὶ λογικόν· ἢ ἔχω τὴν αὐτὴν ἰδέαν τοῦ ἀνθρώπου σήμερον, τὴν ὁποίαν εἶχα καὶ πέρυσιν· ἢ εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ ἵππον εὐρίσκω κοινὸν χαρακτήρα τὴν αὐτὴν ἰδέαν τοῦ ζώου.

ΥΙΣΤ'. Προέρχεται δεύτερον ἡ σχέσις τῆς συμφωνίας καὶ διαφωνίας καὶ ἰδέαι μὲν σύμφωνοι ὀνομάζονται, ὅσαι δύνανται νὰ συναφθῶσιν εἰς παράστασιν ἀντικειμένου· αἱ δὲ μὴ δυνάμεναι, λέγονται διάφωνοι καὶ ἀντίθετοι. Χρεῖα δὲ νὰ μὴ συγχέωμεν οὔτε τὴν ταυτότητα μὲ τὴν συμφωνίαν, οὔτε τὴν ἑτερότητα μὲ τὴν διαφωνίαν, διότι ἡ μὲν ταυτότης τῶν ἰδεῶν εἶναι καὶ // συμφωνία· πᾶσα δὲ συμφωνία δὲν εἶναι καὶ ταυτότης. Οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, παιδεία, κάλλος, πλοῦτος εἶναι μὲν σύμφωνοι, καθὸ δύνανται νὰ συναφθῶσιν εἰς τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον, εἶναι δὲ πολὺ ἄπ' ἀλλήλων ἕτεραι. Ὡσαύτως αἱ διαφωνοῦσαι ἰδέαι εἶναι αἱ αὐταὶ καὶ ἕτεραι· ἀλλὰ πᾶσα ἑτερότης τῶν ἰδεῶν δὲν φέρει διὰ τοῦτο ἐξ ἀνάγκης καὶ τὴν διαφωνίαν· ἐκεῖναι δὲ μόνον εἶναι ἀληθῶς ἐναντίαι καὶ διάφωνοι, ἐκ τῶν ὁποίων ἢ μία ἀντιμάχεται προφανῶς καὶ ἐπ' εὐθείας τὴν ἄλλην· οἷον ἀρετὴ καὶ κακία, καλλονὴ καὶ αἰσχροτής, πλοῦτος καὶ πτωχεία.

ΥΙΖ'. Προέρχεται τρίτον ἡ σχέσις τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ τῶν ἰδεῶν· καὶ ἐσωτερικὸν μὲν τῆς ἰδέας εἶναι οἱ οὐσιώδεις χαρακτήρες τῆς ἐξωτερικὸν δέ, τὰ συμβεβηκότα ἢ οἱ τρόποι (ΞΣΤ').

ΥΙΗ'. Ἐκ δὲ τοῦ πλάτους προέρχεται ἡ σχέσις ἢ τῆς ὑπαλληλίας ἢ τῆς συναλληλίας τῶν ἰδεῶν· καὶ ὑπάλληλοι μὲν ἰδέαι εἶναι, ὅταν ἡ μὲν θεωρῆται ὡς γένος, ἡ δὲ ὡς εἶδος οἷον, ζῶον καὶ ἄνθρωπος. (Ο').

συνάλληλοι δέ, όταν θεωρῶνται ὡς εἶδη διάφορα εἰς τὸ αὐτὸ γένος καθυπαγόμενα· οἶον, ζῶον καὶ φυτόν, δύο εἶδη τοῦ ὀργανικοῦ σώματος ἢ πνεῦμα καὶ σῶμα, δύο εἶδη εἰς τὸ αὐτὸ γένος τὴν οὐσίαν ὑποτασσόμενα.

ΥΙΘ'. Τρόπος δὲ τῶν ιδεῶν εἶναι ἢ αὐτῶν πρὸς τὸν νοῦν σχέσις. Κατὰ δὲ ταύτην τὸ νοητὸν παριστάνεται εἰς τὸν νοῦν ἢ ὡς δυνάμενον νὰ νοηθῆ, ἢ ὡς νοούμενον· δύναται δὲ νὰ νοηθῆ, ἐὰν δὲν ἀντιφάσκωσιν οἱ χαρακτῆρες του, ὅποτε λέγεται καὶ ἀληθὲς κατὰ λογικὴν σημασίαν, τοῦ ὁποίου τὸ ἐναντίον εἶναι ψευδὲς (ΞΕ'). νοεῖται δέ, ἐὰν ἐνεργεῖα παριστάνεται εἰς τὸν νοῦν· ἐκεῖ μὲν // ὀνομάζεται ἡ ἰδέα δυνατὴ· ἐδῶ, δέ, ὑπαρκτὴ οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, δύναται μὲν νὰ γίνῃ τοῦ ἀνθρώπου ἢ κατανόησις, ἐπειδὴ ζῶον καὶ λογικὸν οἱ χαρακτῆρες του δὲν ἀντιφάσκουν· ὑπάρχει δὲ ἡ κατανόησις του, όταν ἐνεργεῖα τὸν ἐννοῶ κατὰ τὸ παρόν.

Ρ'. Ἡ δὲ ὑπαρκτὴ ἰδέα ἐμπορεῖ πάλιν νὰ θεωρηθῆ ἢ ὡς ἐνδεχομένη, ἢ ὡς ἀναγκαία· κ' ἐκεῖνο μὲν εἶναι, όταν ἐννοῆται χωρὶς τινὰ ἀναγκαῖον λόγον τοῦτο δέ, όταν μᾶς ἀναγκάζῃ τι νὰ τὴν ἐννοήσωμεν οὕτω καὶ ὄχι ἄλλως. Ἡ ἰδέα, φέρ' εἰπεῖν, Χριστιανῶν κατοικούντων εἰς τὰς Ἰνδίας, ἐπειδὴ δὲν περιέχει καμμίαν ἀντίφασιν εἶναι ἐνδεχομένη· ἀλλ' ἡ ἰδέα Χριστιανῶν κατοίκων τῆς Ἀμερικῆς εἶναι ἀναγκαία, ἐπειδὴ ἐξεύρομεν βεβαίως ὅτι ἐδιδάχθη ἐκεῖ ἀπὸ τοὺς Εὐρωπαίους τὸ Εὐαγγέλιον. Αἱ ἰδέαι λοιπὸν τροπικῶς θεωρούμεναι εἶναι ἢ δυναταὶ ἢ ἀδύνατοι· αἱ δὲ δυναταί, ἢ ὑπαρκταὶ ἢ ἀνύπαρκτοι· αἱ δὲ ὑπαρκταί, ἢ ἐνδεχόμεναι ἢ ἀναγκαῖαι.

ΡΑ'. Καὶ αὕτη μὲν εἶναι ἢ τῶν ιδεῶν θεωρία κατὰ ποσότητα καὶ ποιότητα καὶ σχέσιν καὶ τρόπον, ἀφ' οὗ οὕτω τὰς ἐθεώρησεν ὁ Κάντιος (ΠΗ'). Ἐπειδὴ δὲ ἡ τῶν ιδεῶν εὐκρίνεια κατὰ μὲν ἐπίτασιν ἐκτελεῖται δι' ὀρισμοῦ, κατὰ δὲ ἔκτασιν διὰ διαιρέσεως, διὰ τοῦτο λέγομεν εἰς τὸ ἐφεξῆς κεφάλαιον περὶ τῶν δύο τούτων ἀναγκαιοτάτων σαφηνιστικῶν μέσων τῶν ιδεῶν μας.